

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่ศึกษา คือ พื้นที่ซึ่งประกอบไปด้วยอาณาเขตของจังหวัด 6 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน และพะเยา ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของภาคเหนือตอนบนสุดของประเทศไทย ในปัจจุบันนี้นั้นเป็นที่ที่มีประวัติความเป็นมาว่า คือ อาณาจักรลานนาไทย ซึ่งมีอดีตที่รุ่งเรืองมาไ้หลายร้อยปีแล้ว

ในอภิศกคาลที่ผ่านมานั้น กล่าวได้ว่า นอกจากเมืองเชียงใหม่จะเป็นศูนย์กลางในการปกครองของอาณาจักรลานนาไทยแล้ว เมืองเชียงใหม่ยังเป็นศูนย์กลางการค้าของอาณาจักรลานนาไทยอีกด้วย เพราะในอดีตเชียงใหม่เป็นทางผ่านของพ่อค้าเงี้ยวและจีนฮ่อ ซึ่งเดินทางจากมะละแหม่งผ่านเชียงใหม่ไปยังรัฐฉานและญูนานนอกจากนี้เชียงใหม่ยังเป็นแหล่งบริโภคนสินค้าที่สำคัญอีกด้วยในปี พ.ศ. 2454 มีสินค้าสำเร็จรูปจากเมืองมะละแหม่งส่งเข้ามาจำหน่ายในเชียงใหม่เป็นเงิน 286,750 บาท และมีสินค้าจากเมืองเชียงใหม่ส่งขายมะละแหม่ง 40,000 บาท¹ นอกจากนั้น ยังมีการค้าในดินแดนลานนาผ่านเมืองเชียงใหม่อีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการบรรยายการค้าขายในแผ่นดินลานนาใน พ.ศ. 2464 ว่า มีการ "ซื้อเมียงจากอำเภอมะแตง นำไปขายยังอำเภอสันป่าตอง และอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อขายเมียงหมดแล้วก็ซื้อ เกลือ ปลาแห้ง น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ เพื่อนำไปขายยังอำเภอสะเมิง ในจังหวัดเชียงใหม่ บางครั้งก็ซื้อเมียงจากอำเภอคอยสะเก็ก อำเภอมะแตง จังหวัดเชียงใหม่ นำไปขายยังจังหวัดลำพูน ลำปาง แล้วซื้อเกลือ เสื้อผ้าสำเร็จรูป และน้ำมันก๊าด จากจังหวัดลำปางเพื่อ

---

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 คค.5.3/2
มิสเตอร์ แอด.ไวเลอร์ เจ้ากรมรถไฟ กราบหูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครสวรรค์

นำไปขายในหมู่บ้านชนบทจังหวัดเชียงใหม่¹

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจากการศึกษาประวัติศาสตร์หรือรายงานการศึกษา หรือวิจัยต่าง ๆ จะทำให้เราพอทราบได้ว่า เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของภาคล้านนามาตั้งแต่อดีตแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีรายงานการศึกษา หรือผู้ที่เสนอวิธีการศึกษาให้เห็นได้ชัดว่า เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางหรือเป็นที่พึ่งพา หรือ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการกระจายความเจริญในค่านต่าง ๆ ในพื้นที่ในอนุภาคล้านนานั้นเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการวัดความเป็นศูนย์กลางหรือ ความเป็นที่พึ่งพา หรือความเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพื้นที่ที่อยู่ในเขตอิทธิพลของเมืองเชียงใหม่ในอนุภาคล้านนานั้น ยังไม่มีผู้ใดแสดงให้เห็นชัดในเชิงประจักษ์ (Empirical) ว่า เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง หรือเป็นที่พึ่งพาในทางเศรษฐกิจจากพื้นที่ที่อยู่โดยรอบ อย่างไม่หรือเท่าใด ปริมาณสินค้าหรือบริการในสาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่ถูกนำเข้ามาจากพื้นที่อื่น ๆ ในอนุภาคล้านนามายังเมืองเชียงใหม่ มีจำนวนหรือมูลค่าเท่าใดในแต่ละปี และเมือง เชียงใหม่ได้จัดสรร (Allocate) หรือแจกจ่าย (Distribute) อย่างไม่หรือสินค้าหรือ บริการนั้น หรือเมืองเชียงใหม่เป็นผู้ทำหน้าที่ในการในการให้การบริการในฐานะเป็นท้องถิ่น ที่เจริญรุดหน้าไปกว่าท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างไร สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีความจำเป็นที่จะต้องทราบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน ซึ่งได้มีการวางแผนที่จะให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์เติบโต (Growth Pole) หรือเมืองหลัก (Growth Center) ของภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) รวมทั้งใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ก็ได้กำหนดให้เมือง เชียงใหม่เป็นเมืองหลักเร่งรัด เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมกันในพื้นที่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ก็ยิ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทราบมากยิ่งขึ้นว่า เมืองเชียงใหม่เป็นที่พึ่งพาทาง

¹ ชูสิทธิ์ ชูชาติ, "การผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองในสังคมล้านนา : ศึกษาเฉพาะ การผลิตระดับหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 1839-2475" ในวารสารมนุษย- ศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2525), หน้า 62.

เศรษฐกิจ หรือมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับพื้นที่อื่น ๆ ที่อยู่ ในเขตอิทธิพลมากเพียงใด เพราะการวางแผนพัฒนาภูมิภาค โดยอาศัยศูนย์เติบโต (Growth Pole) หรือเมืองหลัก (Growth Center) นั้น จะใช้เมืองซึ่งมีความเจริญรุดหน้าไปกว่าพื้นที่อื่น ๆ ที่อยู่ ในเขตอิทธิพล เป็นผู้นำในการพัฒนาพื้นที่ เนื่องจากเมืองหลักนั้น จะเป็นหัวของการกระจายการพัฒนา การขยายตัวที่ เป็นผู้สร้างอุตสาหกรรมบริการ หรือสาขาเศรษฐกิจภาคตติยภูมิ (Tertiary Sector) ซึ่งจะเป็นผู้ใช้หรือจักรวรรสาขาเศรษฐกิจอื่น ๆ ในภาคปฐมภูมิและภาคทุติยภูมิ (Primary and Secondary Sectors) ของพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งจะมีผลทำให้พื้นที่อื่น ๆ นั้น ได้รับความประโยชน์ในการขยายการผลิตในสาขาเศรษฐกิจภาคปฐมภูมิหรือภาคทุติยภูมิ หรือที่เรียกว่า เป็นผลของความสัมพันธ์คานหลัง (Backward linkage effect) นั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่จะให้เมืองใดเมืองหนึ่งในภูมิภาคเป็นเมืองหลักที่จะเป็นหัวของการกระจายการพัฒนาในภูมิภาคใดนั้น เมือง ๆ นั้นจะต้องเป็นที่พึ่งพาทางเศรษฐกิจในสาขาเศรษฐกิจภาคตติยภูมิของพื้นที่อื่น ๆ ใดจริง

ในการวางแผนพัฒนาเมืองหลัก ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) นั้น คณะอนุกรรมการวางแผนพัฒนาพื้นที่เฉพาะและพัฒนาเมือง (อวม.) ได้กำหนดเมืองหลักขึ้น 11 เมืองให้กระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ เมืองหลักทั้ง 11 เมือง ได้แก่ เชียงใหม่ พิษณุโลก นครสวรรค์ นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี ราชบุรี สงขลา-หาดใหญ่ ชลบุรี ภูเก็ต และสุราษฎร์ธานี โดยในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 5 ได้กำหนดเมืองหลักที่จะเร่งรัดพัฒนาเป็นลำดับแรก 5 เมืองก่อน โดยมีเป้าหมายเพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการให้บริการและบริหารระดับภาค พร้อมทั้งขยายฐานเศรษฐกิจของเมืองให้มีความหลากหลายและกิจการมมากประเภท และมีความมั่นคงยิ่งขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือกระจายความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพไปสู่ภูมิภาค เมืองหลักที่จะเร่งรัดพัฒนาเป็นลำดับแรก 5 เมือง มีดังนี้

ภาคเหนือ

กำหนดให้เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลัก
เร่งรัด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กำหนดให้เมืองนครราชสีมาและเมืองขอนแก่น
เป็นเมืองหลักเร่งรัด

ภาคใต้ กำหนดให้เมืองสงขลา-หาคีใหญ่ เป็นเมืองหลักเร่งรัด
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กำหนดให้เมืองชลบุรีเป็นเมืองหลักเร่งรัด

ในด้านการปฏิบัติการเพื่อวางนโยบายพัฒนาเมืองหลักนั้น คณะอนุกรรมการ
วางแผนพัฒนาพื้นที่เฉพาะและพัฒนาเมือง (อผม.) ได้กำหนดเขตอิทธิพล (หรือเขตใต้อิทธิพล)
ของเมืองหลักเร่งรัดพัฒนาทั้ง 5 เมือง ดังนี้

เมืองหลักเชียงใหม่	เขตอิทธิพล ได้แก่ จังหวัดลำพูน ลำปาง เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และพะเยา
เมืองหลักนครราชสีมา	เขตอิทธิพล ได้แก่ จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และชัยภูมิ
เมืองหลักขอนแก่น	เขตอิทธิพล ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด มหาสาร- คาม กาฬสินธุ์ และยโสธร
เมืองหลักชลบุรี	เขตอิทธิพล ได้แก่ จังหวัดระยอง จันทบุรี ตราด ฉะเชิงเทรา นครนายก และปราจีนบุรี
เมืองหลักสงขลา- หาคีใหญ่	เขตอิทธิพล ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ¹

จากการที่คณะกรรมการวางแผนพัฒนาพื้นที่เฉพาะและพัฒนาเมือง (อผม.)
ได้กำหนดเขตอิทธิพล (หรือเขตใต้อิทธิพล) ของเมืองหลักเชียงใหม่ ว่า เขตอิทธิพล ได้แก่
จังหวัดลำพูน ลำปาง เชียงราย แม่ฮ่องสอน และพะเยา แล้วนั้น จึงเป็นการสมควรอย่าง
ยิ่งที่จะได้มีการศึกษาในเชิงประจักษ์ว่า พื้นที่หรือจังหวัดที่อยู่ในเขตอิทธิพลของเมืองเชียงใหม่
นั้น ได้มีการพึ่งพาหรือมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับเมืองเชียงใหม่อย่างไร เพราะนอกจาก

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานวิจัย
การพัฒนาเมืองหลักของประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เสนอ
ต่อคณะอนุกรรมการวางแผนพัฒนาพื้นที่เฉพาะและพัฒนาเมือง (อผม.), กรกฎาคม 2524.

จะทำให้ทราบรูปแบบและขนาดของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจว่า เมืองเชียงใหม่หรือพื้นที่อื่น ๆ ทำหน้าที่อย่างไรในการพัฒนาเศรษฐกิจหรือการพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาคแล้ว ยังจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนทางในการวิเคราะห์อิทธิพลของเมืองเชียงใหม่ที่มีต่อการพัฒนาพื้นที่ที่ศึกษา หรือในการประเมินหรือวิเคราะห์ความเป็นไปได้ (Feasibility Study) ของโครงการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองหลักในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยต่อไปอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษา

- 2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไปของจังหวัด 6 จังหวัดในภาคเหนือตอนบน
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองเชียงใหม่ และพื้นที่ 6 จังหวัดในภาคเหนือตอนบน
- 2.3 เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปสู่การศึกษาอิทธิพลของเมืองเชียงใหม่ที่มีต่อการพัฒนาพื้นที่ 6 จังหวัดในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

3. วิธีดำเนินการศึกษา

- 3.1 ศึกษาจากตำรา (textbook) เพื่อหาทฤษฎีและวิธีการศึกษา (Methodology) ที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการวิเคราะห์และใช้ในการคำนวณหาขนาดหรือมูลค่าของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างพื้นที่
- 3.2 วิเคราะห์ข้อมูลด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางเศรษฐกิจของจังหวัด 6 จังหวัดที่ศึกษา จากเอกสารหรือรายงานทั้งของราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน และการสำรวจภาคสนาม
- 3.3 ใช้ทฤษฎีและวิธีการศึกษาที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการวิเคราะห์และวิจัย เพื่อหารูปแบบและขนาดของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองเชียงใหม่และพื้นที่ 6 จังหวัดในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย

3.4 แสดงผลของการวิเคราะห์และวิจัยในรูปของการบรรยายตาราง และแผนที่

4. แหล่งที่มาของข้อมูล

เนื่องจากมีข้อจำกัดในค่านเวลาและงบประมาณ ประกอบกับพื้นที่ในการศึกษามีขนาดกว้างใหญ่มาก จึงได้ทำการใช้วิธีการศึกษาแบบวิเคราะห์วิจัยจากเอกสารและรายงาน ทั้งของราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้องเป็นหลักและมีการศึกษาภาคสนามอย่างกว้าง ๆ เป็นตัวสนับสนุนการศึกษา ซึ่งข้อมูลนำมาใช้ในการศึกษาค้างนี้มีแหล่งที่มาดังนี้

4.1 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กองบัญชีประชากรชาติ และกองวางแผนภาค

4.2 กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง และสำนักผังเมือง

4.3 กระทรวงสาธารณสุข

4.4 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กองเศรษฐกิจการเกษตรและกรมพัฒนาที่ดิน

4.5 กระทรวงคมนาคม กรมทางหลวง กรมอุตุนิยมวิทยา การรถไฟแห่งประเทศไทย บริษัทเดินอากาศไทย จำกัด

4.6 สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย

4.7 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

4.8 การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย

4.9 สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน และพะเยา

4.10 สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน และพะเยา

4.11 สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่ และลำปาง

4.12 ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภาคเหนือ กองเศรษฐกิจอุตสาหกรรม สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม

- 4.13 ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคเหนือ จังหวัดลำปาง
- 4.14 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 4.15 โรงพยาบาลนครเชียงใหม่
- 4.16 โรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่
- 4.17 หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิทยบริการ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
- 4.18 หอสมุดสำนักบรรณสารการพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

- 5.1 ผลของการศึกษาจะแสดงถึงรูปแบบและขนาดของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองเชียงใหม่ และพื้นที่ 6 จังหวัดในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย
- 5.2 ผลของการศึกษาจะเป็นพื้นฐานในการวางแผนวิเคราะห์อิทธิพลของเชียงใหม่ที่มีต่อการพัฒนาพื้นที่ 6 จังหวัดในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตลอดจนเป็นพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ต่อไป.